

پيشه کييه کي ناچاري!

۱- کاتيک مرؤف قسه له و پاوانه ي ميژوي
فلسفه دهکات که هندیک جار به فلسفه ي
ئيسلامی ناوده برئ، بابه تيک دیته به رده ست،
ناو و ناوهرؤکه که ي کيشه يان له سره و چند
پرسیاریک ده ورووژینن وا به سووک و ئاسانی
نه وه لام ده درینه وه، نه به لایه کدا ده خرین!!

- ئه وه نده ي پیوه نده ي به ناوه که یه وه هه یه،
هه رچی نووسه ری عه ره به، بگره هه نديک
له رؤژه لاتناسانیش به فلسفه ي عه ره ب
ناوی ده بن، ئه گه رچی هه موویان ده زانن
له و فه یله سووفانه تاکه یه کيکیان به زمان و
په گه ز عه ره ب نه بوون! بیانویان له و ناوانه
ئه وه یه گوايه هه موویان به زمانی عه ره بی
نووسیویانه! له نیشتمانی عه ره بدا ژيانیان
به سه ر بردووه، ئه و په گه زه ش که گشتیانی
پیکه وه کؤکردووه ته وه په گه زی عه ره ب بووه
و خه سله تيکی نیونه ته وه یی به که سه کان و
بابه ته که به خشیوه!

- ئاراسته که ي دیکه که عه ره ب نین، به
ناچاریی بابه ته که به فلسفه ي ئيسلامی
ناو ده بن، چونکه ئه و فلسفه فه یه له سایه
و سیبهری ئایینی ئيسلامدا خه توخالی داوه
و پیگه یشتووه، ئه و کيشانه ش که ورووژاون و
قسه یان لی کراوه به هؤی ئایینه که وه بووه،
ئه و جا هه موو فه یله سووفه کانیش موسلمان بوون

فه یله سووفه موسلمانان کان

پ. د. د. حمید عزیز
(زانکوی سه لاهه دین - کؤلیژی ئاداب)

غزالی

پکابه‌ری کردنه‌که به به‌لگه‌ی میژوویی و ژیری پشت‌پاست ناکریت‌ه‌ه:

یه‌ک: پاسته زمانی عه‌ره‌بی جگه له لایه‌نی ئایینه‌که‌هه، ئامرازی کولتووری و له یه‌کتری تیگه‌یشتنی پووناکبیرانی میلیله‌ته جیاوازه‌کانی جیهانی ئیسلام بووه، ئه‌گه‌ر غزالی و بوعلی سینا به فارسی بیان‌نووسیایه، زاناکانی ئه‌و سه‌رده‌مه‌که سه‌رجه‌م له مزگه‌وت به عه‌ره‌بی خویندووینه، لییان تیئنه‌ده‌گه‌یشتن و نه‌ده‌ناسران، ئه‌وانیش له‌و سه‌رده‌مه‌دا، پیناچئ به‌پچی گیانی سه‌رده‌مه‌که و په‌ره‌سه‌ندنی میژوویی کولتوور و شارستانی، هه‌ستی نه‌ته‌وايه‌تیا‌ن هه‌بوویی، ئه‌وه‌ی ئه‌وکاته ئایدیۆلۆجی ده‌ستبه‌کار و سه‌رخانی کۆمه‌لگا بووه، ته‌نیا هه‌ر ئایینه‌ زمان عه‌ره‌بییه‌که بووه و ئه‌وانیش به‌نیازی خزمه‌تکردنی ئایینه‌که، ئه‌و به‌شداریه‌یان کردووه.

دوو: ئه‌گه‌ر عه‌ره‌ب سامیه و ئه‌و په‌گه‌زه توانایی داهینانی نه‌بئ، ده‌بئ فله‌سه‌فه‌که بوونی هه‌بئ، چونکه ئه‌وانه‌ی نووسیویانه

و ئایینه‌که کۆی کردوونه‌ته‌وه. هه‌ر لیره‌وه لاری له‌وه نییه که ناوی بابه‌ته‌که نه‌هینرئ و بگوترئ فله‌سه‌فه‌ی موسلمانه‌کان.

- ئاراسته‌ی سییه‌م پتر بۆچوونی نووسه‌ره ئه‌کادیمییه پۆژئاواییه‌کانه که له پروفیسۆر دوکتۆر ئیرنست پینانی فه‌ره‌نساییه‌وه ده‌ستی پئ کردووه. ئه‌وان سوورن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی شتیک نییه پئی بگوترئ فله‌سه‌فه‌ی ئیسلامی - عه‌ره‌بی، چونکه وه‌ک پوخسار و ناوه‌رۆک له زمانه‌که‌ی به‌ولاوه، فپی به‌سه‌ر عه‌ره‌ب و ئیسلامه‌وه نه‌بووه و نییه، به‌لگه‌یان ئه‌وه‌یه گوايه: عه‌ره‌ب له په‌گه‌زی سامیه و ئه‌م په‌گه‌زه توانایی داهینانی شتی ژیری - دانایی نییه، ئه‌وه‌ی هه‌یه خوازاویکی ده‌ره‌کی پووت و په‌تی بووه و هیچ به‌برشت و پیت و پیز و داهینانیکی تیدا به‌دی ناکرئ، ئه‌و بابه‌ته‌له‌وه به‌ولاوه نییه که فله‌سه‌فه‌ی یۆنانه (ئه‌رستۆ، ئه‌فلاتون، ئه‌فلۆتین) به‌زمان و پیتی عه‌ره‌بی نووسراونه‌ته‌وه. له‌وه‌ش سه‌یرتر پینان له‌و باوه‌ره‌دا بووه که ئه‌و فله‌سه‌فه‌ نووسینه به‌ زمانی عه‌ره‌بی (له‌لایه‌ن فارسه‌کانه‌وه - به‌ به‌ریه‌ره‌وه) کاردانه‌وه بووه دژی هه‌ست و نه‌ستی عه‌ره‌بچیه‌تی و ده‌سه‌لاتی به‌ژۆر سه‌پیناوی ئه‌و گه‌له‌سامیه و زمانی عه‌ره‌بی به‌سه‌ر نه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌دا، گوايه ئه‌و پکابه‌ری کردنه‌ی عه‌ره‌به‌کان له سه‌مه‌رقه‌ند و بوخارا و مه‌راکش و قورته‌به‌ سه‌ری هه‌لداوه و بلا‌بووه‌ته‌وه. (ارنست رینان: ابن رشد و الرشديه، ت: عادل زعیترا، القا‌ه‌ره - بدون تاریخ، ص ۹۲).

۲- ئه‌و قسه‌یه‌ی پروفیسۆر دوکتۆر پینان کردوویه‌تی، که گوايه فله‌سه‌فه‌که پکابه‌ری کردنی ده‌سه‌لات و هه‌ژموونی عه‌ره‌ب بووه، به‌ زمانی عه‌ره‌بیش نووسراوه، چونکه ئه‌و زمانه بووه‌ته‌ زمانی زانست و ئایین، به‌ تاییه‌تی

عەرب نەبوون: فارس، بەرەبەر، سریان بوون، ئەمانەش سامی نین و دەبێ داھێنەرین.

سێ: هیچ مۆفئیکی ژیر و دانا باوەر بەو ناکات فەلسەفە بۆ لەناو بردنی دەسەلاتی نەتەو و یەک و لاوازکردنی ئایینیک بەکاربەھێنری، چونکە فەلسەفە لەخۆیدا ئەرکی دانان و داھێنانی کولتور و شارستانی ھەیە و گرتوویەتی ھەستۆ و چوو تە ژیر باریەو. تا ژیان مابێ، مۆفئی کولتور دۆست شانازی بەو دەھات دەکات کە میلەتی یۆنان فەلسەفەیان داھێناوە و کولتوریان پێ بنیاد ناوە. ئەو قسە یەش ھەر پاست نییە کە گواھە فارسیکان بەو کارەیان ویستیان بە عەرب بلێن: فرمۆن تەماشاکەن ئێو ھیچ کولتوریکتان نییە و ئێمە داھێنەری کولتورین و کولتور و شارستانیەتیکی دێرینمان ھەیە.

عەرب کولتوری نەبوو، بابەتیکی سەیر و سەرنجراکێشە، چونکە پێش ھاتنی ئیسلام لە نیچە دوورگە عەرب (شانشینە ئیستای بنەمالەئەئال سعود) ھەردوو ئایینە سەرەکییە کە جوولە کە و مەسیحی ھەبوون و دەستبەکار بوون، شاری یەئروب (مەدینەئەئیستا) و چەند ناوچە یەکی تر بە دەیان و سەدان، بگرە پتر مالە جوولە کە و مەسیحی تێیاندا نیشتە جێ بوون. ئەو دوو تاییە فە ئایینی، مێژوو شایەتییان بۆ دەدات کە داھێنەرن.

- ئایینی ئیسلام لە ناوچە یەک دەرکە و توووە کە لە دەریای سوورەو نزیک بوو و بە چەندان پێگای بازار و بازگانە پێوەندی بە ئیسرائیل و سووریای ئیستاوە ھەبوو. ئەو دوو دەفەرەش ئۆرشەلایم و بیت لەحم مەلبەندی سەرھەلدانی ھەردوو ئایینە کەئە موسا و عیسان! ئیتر چۆن عەرب نەیتوانیووە سوود لەو پەوشە ھەمە پەنگە بە پیتوپێزە و ھەرگێ،

پێش ئیسلام و دواي بۆبوونەو ھەئە ئایینە کە لە دەرو ھەئە دوورگە عەرب، ئەمە بابەتی کە لە چوارچێوەی مەبەستی ئەم نووسینە دەچێتە دەرو ھەئە.

- ناکرێ ئەو پرسیارە لێرەدا پشتموێ بخرێ، لە سەدەکانی ناو پاستدا لە ئەوروپا فەلسەفە یەک تەمەنی ھەزار سال بوو بە زمانی لاتینی نووسراو و توومارکراو، نوینەری میلەتانی ئەوسای ئەوروپا کە مەسیحی بوون بە شدارییان لە نووسین و داھێنە کەیدا کردوو، بەلام ئەو فەلسەفە یە ناوی ھیچ نەتەو یەکی بەسەردا نەسە پێنراو، بۆ دەبێ لێرەدا کۆششی فەرھادانە و جوامیرانەئە گشت میلەتە موسلمانەکان پشتموێ بخرێ و تەنیا ھەر شانی عەرب ئاردای بکرێ و بێت بە خاوەنی کولتور و شارستانی و داھێنان؟!

۳ - ناوەرۆکی فەلسەفە کەش کە متر کێشە ئامیز نییە! ئەو ھەئە بە و ھەئە بۆ عەرب ھاتوو بە ناوی ئایینی ئیسلام، ئیتر ھەر چۆنیک پیشوازی لێ کرابێ، وای لە موسلمانان کردوو ژیریان بخەنە کار بۆ تیگە یشتنی ناوەرۆکە کەئە و قوولبوونەو تێیدا، ئەو بابەتانی بە ناوی پاستییەکانی ئایین ناو پراون و دواتر (عەقیدە و شەرعیەتی) ئایینەکانی لێ پێک ھاتوو، کەرەستە و ھاندەری سەرەکی ئەو بێر لێ کردنەوانە بوون، چونکە ئاسان نەبوو خەلک لێیان تێ بگەن، بۆ ئەو تیگە یشتنە ھەول دراو سوود لە تاقیکردنەو ھەئە میلەتانی تر و ھەرگێن بە تاییەتی فارس و یۆنان (فەلسەفەئە یۆنان) لێرەو دوو ئاراستە سەرئاو کەوتوون:

یەک: کۆشاو فەلسەفە کە لە گەل باوەر پە کە بەرانبەر بە یەکتەری لە ئێو دووتای یەک تەرازو دابنێ و وای بۆچوو کە فەلسەفە ئەو ئامرازە پێگایە یە کە پشت بە لۆجیک و ژیر دەبەستی

و گه‌یشتنه راستی (هه‌قیقه‌ت) ده‌سته‌به‌ر ده‌بئ، بۆیه ده‌بئ باوه‌په‌کانی نایین له‌سه‌ر بنه‌مای فلسفه‌ی لیک بدریته‌وه (موعته‌زیله له زانستی که‌لام - نیین پوشد له فلسفه‌فه)

دوو: به پێچه‌وانه‌وه، یان ئه‌وه‌تا پشتی کردووه‌ته فلسفه‌فه (به‌لام بۆ پشت راستکردنه‌وه‌ی بنه‌ماکانی باوه‌پ، په‌نای بۆ لۆجیک بردووه)، یان فلسفه‌فه‌ی کردووه به نامرزی خزمه‌تکردنی نایینه‌که و هه‌ولای داوه کیشه و جیاوازی نێوان فلسفه‌فه و نایین کال بکاته‌وه، غه‌زالی به‌گژ فه‌یله‌سوفانی سه‌ر به ئه‌رستۆدا چوووه‌ته‌وه، که‌چی په‌نای بۆ لۆجیکی ئه‌رستۆ بردووه. هه‌ردوو هه‌لوێسته‌که لایه‌نی ئاری و نارێیان تیدا به‌دی ده‌کری. به هیچ جۆرێک ناکری بابه‌تی نایین (سروشتی سه‌روو سروشتی لۆجیک و ژیر به‌رین) له‌گه‌ڵ فلسفه‌فه، که داهێنانێکی مرۆفه و پشت به لۆجیک و ژیر ده‌به‌ستێ و سه‌رگه‌رمی کیشه‌کانی کاروباری ژانی پۆژانه‌یه و خه‌می ژانی دواى مردنی نییه، به یه‌که‌وه له یه‌که سه‌به‌ته‌دا کۆ بکرینه‌وه، به هیچ بنه‌مایه‌ک نه پاساو ده‌دریته‌وه، نه پاکانه‌ی بۆ ده‌کری. ئه‌مه نابێ وای لیک بدریته‌وه که هێرشه ناره‌واکه‌ی غه‌زالی دروست و په‌سنده!

٤ - غه‌زالی به‌و هێرشه سه‌ته‌مکارانه‌ی له (تهافت الفلاسفة) دا کردووه‌تی و فلسفه‌فه‌ی گازنده کردووه، بگه‌ر قسه‌ی سارد و سووکی پێ کردووه، گوایه ویستووه‌تی هه‌له و ناکۆکییه‌کانی ئه‌نجام و مه‌به‌ستی فلسفه‌فه ده‌ربخات بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لک لێی دوور بکه‌ونه‌وه، په‌لاماردانی بئ به‌زه‌بیانه‌ی فه‌یله‌سوفان و گومراکردنیان و تۆمه‌تی نابه‌جێ خستنه پارسه‌نگیانه‌وه، گوایه بۆ ئه‌وه بووه که‌س باوه‌پیان بئ نه‌کات و به جیهانید و بۆچوونه‌کانیان ته‌فره نه‌درین!

غه‌زالی - سه‌یره - پێی له‌سه‌ر ئه‌وه‌دا گرتووه که ژیری مرۆف ناتوانی بگات به راستی و په‌ی به (هه‌قیقه‌ت) به‌ری! باشه! تۆ پشت به چ هێژیک ده‌به‌ستی بۆ ئه‌وه‌ی بلیی ژیر بئ توانسته! بێگومان هه‌ر ژیر خۆی، ئیتر ئایا ده‌کری مرۆف ژیر بگات به نامراز بۆ ته‌شه‌ر و تانه دان له ژیر و گومان کردن له تواناییه‌کانی؟! بۆچوونه‌کانی غه‌زالی (قسه‌کانی خۆی) که کردووه‌تی سه‌رجه‌م له فلسفه‌فه‌وه خواستوونه‌تییه‌وه، به تایبه‌تی له (یوحه‌نای دیمه‌شقی مه‌سیحی نایین) که له زمانه پۆژئاواویه‌کاندا به جۆن فلیپۆنس ناوده‌برئ! وه‌ری گرتوون، نیین عه‌ره‌بی و چهند نووسه‌ریکی تر شایه‌تی ئه‌م بریاره‌ن. غه‌زالی له دوا قۆناغی گه‌شته‌که‌یدا گوتووه‌تی: سرووش و ئیلهامی ته‌سه‌ووف و سۆفیتی دوا رێگا و تاکه رێگای گه‌یشتنه به‌راستی و راسته‌قینه‌!! ئه‌م قسه بریاره که به هیچ بنه‌مایه‌ک پشت راست ناکرێته‌وه، شایسته‌ی ئه‌وه نییه وه‌لام بدریته‌وه!!

- غه‌زالی ئه‌و گله‌یییه‌ی له فه‌یله‌سوفه پیاده‌په‌وه‌کان هه‌یه (لایه‌نگرانی ئه‌رستۆ) که له به‌لگه و تاووتوکردنه‌کانیاندا شه‌رعیان پشتگوێ خستووه و په‌نایان بردووه‌ته به‌ر ژیر! ئایا ئه‌مه گازنده‌یه، یان ستایشی ئه‌و فه‌یله‌سوفه دانایانه‌یه که ئه‌مه‌یان کردووه؟ غه‌زالی خۆی په‌نای بردووه‌ته به‌ر ژیر بۆ هه‌لبژاردنی به‌لگه‌شه‌رعییه‌کان و به‌گژداچوونه‌وه‌ی فه‌یله‌سوفه‌کان.

- فلسفه‌فه خۆی پێنازیکی ژیره‌کی په‌یره‌و ده‌کات که پشت ئه‌ستوور به وردبوونه‌وه‌ی ژیره‌کی بۆ تاووتوکردنی بابه‌تی تووژینه‌وه، مه‌به‌ستیشی گه‌یشتنه به راستی و راسته‌قینه له چوارچێوه‌ی برکردنی لۆجیک و ژیردا. زانستی که‌لام و فلسفه‌فه هه‌ر له سه‌ره‌تای ده‌سپێکی په‌یدا‌بوونیان به

شهریعتی نایینه که سنوردارکراون و به پیی په هنده سهرتا پاکیرییه که ی باوه پ (عه قیده) و بریار و (حوکه کانی) نه خسه پنگایه کی بۆ په نگرژ کردوون به ته واوه تی چالاکییه که یانی ته نگه بهر و بهر ته سک کردووه ته وه.

۵ - نه و پرسپاره ی لیره دا به بیردا دئ: فلسفه ی یونانی وه رگیدراوه ته سهر زمانی عه ربی و سوودی لئ وه رگیراوه و به کارهاتووه، نایا توانراوه نه و کولتوروی یونانی و نایینی ئیسلام پیکه وه بگونجینرین به بی نه وه ی سنووری نه گۆراوه هزیرییه که، باوه په کانی نایینه که ببه زینرئ؟!

- هیچ گومان له وه دا نییه که فلسفه ی ئیسلامی له لایهن فلسفه ی یونانییه وه کاری تیکراوه و نایینی ئیسلامیش له په هندی باوه په که یه وه تاراده یه که له گه ل بابته می تافیزیکی نه رستق و نه فلاتوون له هندی کیشده دا دیته وه و له هندی کیشده و بابته تی تر دا جیاواز و ناکۆکه .

- بۆچوونی فه یله سووفه موسلمانان به زانایانی زانستی که لامه وهش بۆ نمونه دهریاره ی کیشه ی بوون، له بۆچوونی یونانییه کان دهریاره ی نه و کیشه یه خۆی جیاوازیوه، چونکه شهریعتی نایینه که تایبه ته ندی به سروشتی بۆچوونه که به خشیوه، جگه له وه ی مه به ست و نامانجی ههردوو لا نه و په پی له یه کتری جیاواز بوون، نه مهش رهوشیکی سروشتی ناساییه، چونکه هه لومه رجی له ئارادا بووی ههردوو ناوچه که، یونان و جیهانی ئیسلام له په هندی هزی و ئابووری و کۆمه لایه تی و میژوویییه وه له یه کتری جیاواز بووه .

پاستیییه که هیه و دهرفه تی کومانگردن نادات: گشت زانایانی که لام و فه یله سووفه کان باوه پریان به بوونی په ب هه بووه! هه ریه که له لای خۆیه وه به شیوازی تایبه تی له و بابته قوول بوونه ته وه

و تاووتویان کردووه و له و چالاکییه دا به هیز و توانایی لۆجیک و ژیر پشت نه ستوور بوون، پشت نه ستوورییه که له چوارچۆیه گشتیییه که دا له باوه پ بوون به یه کتای داهینه ری گهردوون نه چوونه ته دهره وه، به لام جیاوازی نئیوانیان له ورده کارییه کاندا سهرئاوکه وتووه، ساغ کردنه وه ی کۆنیی و بی سهره تاییه گهردوون و کۆتایی نه هاتنی، یان پیچه وانه که ی هه رگیز نه و نه جامه ی لئ ناکه ویته وه و لاری له بوونی داهینه ره که ی هه بی!

- هیچ جیاوازییه که دهریاره ی بوونی په ب له نئیوان فه یله سووفه کان و له نئیوان زانایانی که لامدا نه بووه، جیاوازییه که له سروشتی دارپشتن و هیئانه وه ی نه و به لگه ژیرییه نه که وتووه ته وه که بۆ ساغ کردنه وه ی نه و بوونه هیئاویانه ته وه . بۆ نمونه نه و په خنه یه ی ئیبن پوشد له به لگه که ی بووعه لی سینای گرتووه که شه یخی په ئیس بوون ده کات به دوو جۆره وه:

- شیاوه کی بوون .

- ناچاری بوون .

گۆرینی شیاوه کی له هیچه وه بۆ بوون، پیویستی به بوونی بوونه وه ریک هیه که نه و گۆرانه بکات و خۆی بوونه وه ری ناچارییه و بوونه وه ر و هۆکاری یه که م و بنه مای بنه ماکانه، له ورده کارییه که دا ئیبن پوشد به لگه که ی په سندنه کردووه .

۶ - پیوه ندی نئیوان سرووش (وه حی) و ژیر، پیوه ندی نئیوان ژیرولۆجیک له لایه ک و باوه پ و برپا (عه قیده و ئیمان) له لایه کی تر، له دوا ی کیشه ی کۆن و نوپی جیهان، نه و بابته بووه که پریشکی به رداوه ته پاوانی کولتوروی نایین و باوه پ!

چۆن نه و کیشه پرسپار نامیزه، یه کلائی کراره ته وه؟ نایا فلسفه ی سه ده کانی ناوه پراست

به گشتی و فلسفه‌ی ئیسلام به تایبته‌ی توانیوانه شکۆمه‌ندانه له و کێشه‌یه سه‌رفراز بن؟! ئایا چۆن له سروشتی ژیر تیگه‌یشتوون؟ چ پۆلێکیان به ژیر په‌وا بینیه‌وه؟

- فلسفه‌ به گشتی و لۆجیک به تایبته‌ی، پراکتیزه‌کردنیان - په‌یره‌ویکی ژیره‌کییه، پشت به وردبوونه‌وه‌ری ژیره‌کی ده‌به‌ستئ و مه‌به‌ستی له‌مه‌دا گه‌یشتنه به‌پاستی و پاسته‌قینه، به‌لام کام پاستی و پاسته‌قینه؟ پاستیه‌کی، بگره به‌شیک بئ شانبه‌شی ئامانجی ژیانی پۆژانه‌ی مرۆف بئ له‌م جیهان و سروشته‌دا.

زانستی که‌لام له سه‌ره‌تادا په‌نا‌ی بردووه‌ته به‌ر ژیر و لۆجیک، به تایبته‌ی پابه‌رانی پێبازی موخته‌زیله بۆ پاساودان و پشتپاست کردنه‌وه‌ی بنه‌ما بنه‌په‌تییه‌کانی بپوا و باوه‌پ و لیکدانه‌وه و شروقه‌کردنی ئه‌و بابه‌ته شاردراوانه (باطن) که له سه‌رچاوه و بنه‌ماکانی ئاییندا سه‌رنجپراکێشن. سه‌ره‌پای ئه‌و ئایه‌تانه‌ی که به (محکامات و متشابهاات) ناسراون و پێویستیان به لیکدانه‌وه و پوونکردنه‌وه هه‌بووه!

- له فلسفه‌ی ئیسلامیدا باسی چه‌ند جوړ ژیر کراوه. گرنگترینیان ژیری کاریگه‌ره که په‌یامبه‌ران لی‌وه‌ی (فیض و ئیلهام) وه‌رده‌گرن. ئه‌وه‌ی پێوه‌ندی به مرۆقه‌وه هه‌یه قسه له دوو جوړ ژیر کراوه، جوړی سییه‌می خراوه‌ته سه‌ر:

- ژیری هیزه‌کی (کارلیکراو) (المنفعل).
- ژیری کرده‌کی (کارلیکه‌ر). (الفعال).
- ژیری جیابووه‌وه‌ی تاک (المنفعل الفردي).

ژیری هیزه‌کی ته‌نیا هه‌ر تواناییه بۆ پیشوازی کردنی وینه‌ی شمه‌ک و په‌ی پئ بردنی، به‌لام نابئ خۆی هیچ وینه‌یه‌کی تێدابیئ، چونکه ئه‌و وینه‌یه له‌گه‌ل وینه هاورده‌کان تیکه‌لاو ده‌بئ و ده‌بیته مایه‌ی شیواندن و چه‌واشه‌کردنی چالاکی پرۆسه‌ی په‌ی پئ بردنه‌که. ژیری کرده‌کی

ژیری بابه‌تییه و بابه‌ت تێیدا ویناکراوه. جوړی سییه‌م که ژیری مرۆفی تاکه، ته‌نیا هه‌ر په‌ی به شمه‌کی گۆراو ده‌بات، بۆیه وه‌ک گشت تواناییه‌کانی ده‌روون له‌ناو ده‌چئ و به مردن نامیئ. پشت ئه‌ستوو به‌و پێناسه دابه‌شکردنه، دوو جوړه ئه‌رک - پۆل به ژیر به‌خشاوه، ئه‌مه‌ش له‌و بپیاره سه‌رسوپه‌ینه‌ره‌وه که‌وتوه‌ته‌وه که گوايه: باوه‌پ (ئیمان) بریتییه له ملکه‌چبوونی ژیر بۆ بپیار و بنه‌ماکانی سرووش (وه‌سی)، چونکه دوا به‌لگه‌ی باوه‌پ و بپرواهیتان (عه‌قیده و ئیمان) ته‌نیا په‌یامی پێغه‌مبه‌رایه‌تییه، نه‌ک هیز و توانایی سه‌لمینه‌ی ژیر و ژیره‌کی. ئه‌و کێشه‌ی له‌و بپیاره‌وه سه‌رئاو ده‌که‌وئ ئه‌وه‌یه: په‌یامی په‌یامبه‌ران پشت ئه‌ستوو به (موعجیزه) ئه‌ویش خۆی پووداویکه سه‌رووسروشتی و سروشت و توانایی ژیر ده‌به‌زینئ! ئیتر چۆن ژیر باوه‌پی پئ به‌یئئ!؟

یه‌ک: یان ئه‌وه‌تا ژیر و لۆجیکی ئامرازی، چه‌کێک ده‌بن بۆ لاوازکردن و تیکدانی بپوا و باوه‌پ!

دوو: یان پالپشت ده‌بن بۆ قایم و پته‌وکردن، بگره جیگیرکردنی بپوا و باوه‌پ.

ئه‌و دوو ئاراسته‌یه به ئاشکرا له زانستی که‌لام و لای فه‌یله‌سووفه موسلمانه‌کان به‌دی ده‌کرئ. له‌وئ قسه له بابه‌تی پیکه‌وه هه‌لکردن و گونجانی فه‌لسفه و ئایین کراوه.

- دابه‌شکردنی پۆلی ژیر به‌و جوړه له بپیاراییکی هه‌ره‌مه‌کی پیشوه‌خت په‌نگ بۆرپێژاو و بۆ مه‌به‌ستیکی دیاریکراو به‌ولاوه نییه! ژیر به هه‌ر جوړیک هه‌لبسه‌نگینئ له ئامرازی زانین، شیکردنه‌وه و تاوتوکردن و په‌خنه و بپیاردان به‌ولاوه نییه! گریمانه‌ی پێوه‌ندی نیوان ژیر و ئیمان گریمانه‌یه‌که له خۆیدا په‌واپه‌تی بوونی

لاوازه، چونکه ههردووکیان دوو بابتهی سهر به دوو کایه و له یهکتری جیاوازن. ئایین بابتهیکی سهرووسروشتی ترانسندینتالییه، پووی گوفتار دهکاته هست و نهست و ناخی دهروون و ناگری به هیچ بنه مایهکی ژیر ئاری نارئ پاساو و پشتراست بگریتهوه. لیره دا دوو پتیچوون دینه بهردهم که هیچیان به لای زانایانی ئایینهوه پهسند نین:

یهک: یان ئهوه تا ئایینه که دهستبهرداری سروشته موعجیزه ئاسای سهرووسروشتیه که بی و کالآ پیروزه که له بهرخوی دابمالئینی و بی به دیاردهیه که کومه لایه تی ژانی پوژانه، ئهوکات ده توانی به ژیر و لوجیک بنه ما بنه پرتیه کانی تاووتو بگرین.

دوو: یان ئهوه تا دان بهوه دا بنی که بنه ماکانی باوهر و برپا سروشتیکی تایبه تیان هیه و ناگری به هیچ بارولایه کدا په نا بو ژیر و لوجیک ببردی.

۷- به په نابردنه بهر ژیر و لوجیک، هیچ کاتیک نه نجامیک ناکه ویتهوه که به دلی زانایانی ئایین بی و به لایانهوه پهسند بی. ئه و خالانهی غه زالی، فهلسه فه و فه یله سووفه کانی پی گوهرپا کردوون، ئه نجامی پشت بهستن بووه به ژیر و لوجیک، هر له زانینی په ب دهرباره ی هنده کی و هه مکی، کۆن و نوی و هه تا هه تای دنیایا، نه مری له ش و گیان تاوه کوو دهکاته بابته کی کیشه له سهر خواستی ئازادی مرۆف که له عه ره بیدا به (جه بر و ئیختیار) ناوده بری.

له قورئاندا هه ندیک ئایه ت هه ن پیوستیان به پوونکردنه وه، لیکدانه وه و شرۆفه کردن هیه که له عه ره بیدا به (ته ئویل) ناوده بری.

له هه ندیک ئایه تدا هه موو شتیک له چاره ی مرۆف نووسراوه، له هه ندیکی دیکه دا مرۆف

ئازاده! ئه مه چۆن لیک ده دریته وه؟ راسته له و ئایه تانه ی له باژیری مه ککه هاتوون، باسی فرمان و خودی (زاتی) په بیانی ده که ن، به لام ئه وانی مه دینه به لای قسه کردن له کرداری مرۆفدا چوون.

- بهرچاوترین ئه و کۆششهی (ئیجتیهاد) له و باره یه وه سه رنج راده کیشی، بوچوونی موعته زیله و ئه شعهریه کانه، پیبازی یه که م ژیری کردوه به سه رپشک و ئه وی دیکه پشت ئه ستور به بوچوونی مالیکی ژیری دوورخستوه ته وه.

بوچوونه که ی ئه شعهری که له لایه ن لایه نگیرانی مه زه بی شافیعییه وه په سنده، به تیوری (که سبی) ئه شعهری ناسراوه و ناوده بری. وشه ی که سبی عه ره بی، واتای (به ده سته یان) ده به خشی. مرۆف له و پرۆسه یه دا چ به ده ست ده هیئ؟ ئه مه چ پیوه ندی به ئازادی، یان له چاره نووسراوه هیه؟!

به لای ئه بوو حه سه نی ئه شعهریه وه، کاتیک مرۆف کاریک ده کات، کاره که له لایه ن خواوه داده هیئری (خه لق ده کری) و مرۆف جیه جی کردنه که ی (که سب) ده کات! بکه ری راسته قینه خوا خویه تی، به لام جیه جی کردنه که ی ده که ویته ئه ستوی مرۆف خوی. گوایه ئه م هه لویسته هه لویستیکی مام ناوه ندیه له نیوان موعته زیله و جه بریه کان که هه موو شتیک به چاره نووس داده نین. ئاگر شت ده سووتین، به لام خوی داهینه ری کاری سووتاندنه که نییه، به لکوو به فرمانی خوا ئه و سووتاندنه ده کری و ئاگره که ده یكات! ئه مه چۆن هه لده سه نگینری و لیک ده دریته وه؟!

ئه و تیورییه ئه گه ر گه رانه وه به ره و دواوه نه بی، دوا ی هه لویسته ئازایه که ی موعته زیله، ئه وه ده کری بگوتی: ئه و تیورییه ی که سب، ئازادی مرۆفی به ند و کۆیله ده رده بری، نه ک

نژادى مرقى نژاد و سهره خۆ!

- له سهره تاي ههلمه تى بزوتنه وهى وه رگيراند، لوجىكى ئه رستق پشكى شيرى به ركه وتوو، به لام به و جۆرهى خواززاهه نه توانراوه به كاربه ئنرئ، ئه گه رچى ويستراوه به لوجىك بنه ماكانى بپروا و باوه پ (عه قیده و ئيمان) پشتراست بكریته وه، به لام پرۆسه كه به لايه كى تر دا ته كانى داوه:

يهك: بووه به پالپشتى ئاراستهى ژيره كى له زانستى كه لام و فلهسه فه دا، به تايبه تى له لاي موعته زيله و پياده ره وان، ئه و جا پۆلى ژيرى له پرۆسهى زانيندا پته و و جىگير كردوه، ئه گه ر بۆ ماوه يه كى كورت و ديارىكراوئيش بووئ.

دوو: پرۆبه پرۆوى ئه و كوششه بووه ته وه كه هه ولى داوه، بگه ره پى له سهر ئه وه دا گرتوووه كه ته نيا رىگا و سهرچاوهى زانينى باوه پىكراوه و راسته قينه هه يه، ئه وئيش سرووشه .

سئ: له پرۆسهى زانيندا، به پى پره سه ندى كولتوورى ئه و سهرده مه، له نىوان بوونى ههسته كى و بوونى ژيره كيدا جياوازى كراوه. زانين خۆى نه خشانى وئنه يه له ژيردا- له مئشكدا - ئه و وئنه يه دوو جۆره (بوون) رهوشى هه يه:

- بوونى ههسته كى كه ته نيا هه ر له كه رهسته كه (هه يولا) دا هه يه و ههسته پى ده كرى.

- بوونى ژيره كى كه وئنه كه له هه يولا جياوه كرىته وه و ژيرى پى به پى ده بات! به و پئيه ئه ركى ژير په بىردنه به وئنه ي بوون و بوونه وه ران. كه رهسته ي پى به پى بردن و زانين به و پئيه دوو جۆره: جۆرىكيان ههسته كيه كه برىتئيه له له ش و خه سله ت و پرۆكه شه كانيان، جۆرى دووم چئيه تى و گه وه رى هه ست پىكراوه كانه كه ژير په يان پى ده بات. (ابن رشد: تهافت التهافت: ل ۱۳۰). ئه و له شان هه ش

كه په يان پى ده بىردى له كه رهسته (هه يولا) و وئنه پىكها تون. ئه ركى ژير به بى ههسته يه كان په بىردنه به چئيه تى ئه و له شان ه، دوور له كه رهسته كانيان. پۆلى لوجىك له و كايه يه دا به و جۆره بووه:

- ده بى با به ته كه له خۆيدا پئيش ئه وهى بزانىئ و ده ركى پى بكرئ، بوونى سهره خۆى هه بى، چونكه ناكرى با به تىك، شتىك بزانىئ، يان بى به كه رهسته ي زانين و په ي پى بىرى كه پئيشتر بوونى نه بووئ؟! بوونى با به ت له پئيش زانينه كه يه وه دئ، ئه و هاتنه، يان به كات ده خه ملئنرئ، يان به پى لوجىك. ئه گه ر با به تى په ي پى براو بوونى نه بى، زانينه كه شى بوونى نابى و له ئارادا نامئنى.

- ئه و به ره مه له دوو به ش پىكاتوووه:

به شى يه كه م فلهسه فهى ئىسلامى كه فه يله سووفانى پۆژه لآت و پۆژئاواى ده فه رى موسلمانانى گرتوووه ته خۆى.

به شى دووم برىتئيه له زانستى كه لام به پئياز و گرووپه جياوازه كانئيه وه.

- له كۆتاييدا ده مه وئ خوينه رى خۆشه ويست ئاگادار بكه مه وه كه ئه و به ره مه ي له به رده ستئدايه بوخته ي چند وانه يه كه (محازره) كه به خويندكارانى ماسته رى به شى فلهسه فهى كۆلئجى ئه ده بىياتى زانكۆى سه لآحه دىنى هه ولىر گوتراوه ته وه.

- بۆ ئاسانكارى قوتابيان و خويندكاران و بۆ ئه وهى پتر سوود له با به ته كه وه رىگرن، له كۆتاييدا سهرچاوه كانمان خستوووه ته سه ريان.